

MİLLİ MÜCADELEDE KUVAY-I MİLLİYE, RUM VE ERMENİ İLİŞKİLERİ

Arş.Gör.I.Ethem ATNUR (X)

1914'de I.Dünya savaşına giren Osmanlı Devletinin dış tehlikeler yanısıra iç tehlikelere de maruz kaldığı aşikârdır.Osmanlı Devleti için iç tehlike, hiç kuşkusuz içerisindeki ozanlıkların isyan, casusluk ve benzeri hareketleri olmuştur. İki nedenle de hükümet, bilhassa Rum ve Ermenileri devlete zarar vermeyecekleri cephe gerilerine sevk etmek durumunda kalmıştır. Sevkedilen bu şahıslar savaşın sonlarına kadar gönderildikleri bölgelerde kalmışlardır. Ancak I. Dünya Savaşının artık sona ermeye başladığı 1918 yaz aylarından itibaren, Osmanlı Hükümetinin bu kişileri eski yerlerine döndürme kararı aldığı görülmektedir.

Osmanlı hükümetinin Rum ve Ermeni muhacirlerini iskâna başlamasıyla birlikte, Hıristiyanların Anadolu'daki durumları hakkında çeşitli haberler çıkmaya başlamıştı. Bu haberler genelde kasıtlı olup, patrikhaneler ve İtilaf devletleri tarafından ortaya atılmaktaydı. Buna sebep de,Osmanlı hükümeti üzerinde bu vesileyle baskı kurmak ve Anadolu'da Kuvây-ı Milliye hareketi başlayınca da, bu hareketi kötülemek, aynı zamanda aleyhte bir kampanya başlatmaktır. Zaten en önemli sebep de budur. Bilhassa Kuvây-ı Milliye hareketi gelişmeye başlayınca, aleyhteki kampanyada büyük bir artış olmuştur.

Osmanlı hükümeti Anadolu'daki Hıristiyanlar hakkında vukubulan şikâyetlere hemen müdahale etmektedir. Nitekim Merzifon'da Ermeniler hakkında yolsuzluk yapıldığı bazı gazeteler tarafından neşredilince, hükümet hemen olaya el

(X) Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

atmış, keyfiyet Sivas valiliğinden sorulmuştu. Yapılan tahkikata göre, olay sarhoş olan dört kişi ile başka bir grup arasındaki silahlı çatışmadan olmuş ve İslamiyeti kabul eden mağaza sahibi bir Ermeni yaralanmıştır. Müslüman olmuş bir Ermeninin de içlerinde bulunduğu suçlular, hemen adliyeye sevk edilmiş, sonuç da cevaben Dahiliye Nezaretine bildirilmiştir.⁽¹⁾ Durum bu olmasına rağmen, İstanbul'daki Amerikan komisyonu delegesi Lewis Heck, halâ İç Anadolu Türklerinin tehcirden dönen Hıristiyanlara baskı yaptığını iddia ediyordu.⁽²⁾ Hükümet de herhangi bir duruma karşı sık sık Anadolu'daki yetkilileri uyarmak durumunda kalmaktaydı. İşte bu yüzden Erzurum, Elazığ, Trabzon valilikleriyle Samsun ve Balıkesir mutasarrıflıkları, Ermenilere karşı yöneltmiş bir hareket olmadığını bildirdiler. Diğer illerden de aynı mealde haberler gelince, hükümet bir açıklama yaparak, Ermenilere kötü davranılmadığını ifade edecektir.⁽³⁾ Hükümetin garantisine karşın, şikâyetler yine de devam etmektedir. Ermeni Patrikhanesi, İzmir'in işgalini protesto için Sivas'ta yapılan protestoyu bahane ederek, İngiliz Yüksek Komiserliğine müracaat etmiştir. Komiserlik de sadareten, Sivas'taki askeri komutana, bölgedeki Ermenilere yapılacak herhangi kötü bir hareketten sorumlu tutulacağını bildirmesini, ayrıca mülkî memurlara da aynı talimatın verilmesini istiyordu. Harbiye Nazırı, bölgede herhangi bir olay olmadığını beyan ettiyse de yine de durum M. Kemal Paşa'dan soruldu.⁽⁴⁾ Mustafa Kemal Paşa da verdiği cevapta, Sivas ve civarında evvelce bulunan Ermenileri ve bilahare gelen muhacirleri tehdit edecek bir hadise olmamıştır ve bölgede kaygılanacak bir hal yoktur, diyordu.⁽⁵⁾ Ayrıca 13. Kolordu Kumandanı Cevdet Bey de, Harbiye Nezaretine

(1) *Hadisat*, 8 *Kânun-ı evvel* 1334/8 *Aralık* 1918, *Numro* :50.

(2) *Zeki Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü C.I, 2.Baskı* Ankara 1986, s.109.

(3) *Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, c. II, Ankara* 1984, s.359.

(4) *Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, İstanbul, 1983, s.338, H.T.V.D. Sayı : 45, Vesika No: 1052*

(5) *Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, c.I, s.241.*

gönderdiği raporda, bölgesinde asayişsizlik olmadığını bildiriyordu.(6)

Anadolu'da hiç kuşkusuz asıl asayiş bozanlar, iskân edildikten sonra maksatlı olarak yer değiştiren Rum ve Ermeni muhacirlerdir.. Rumlar Yunan işgal muntıkasına akın etmekte, yurdun değişik bölgelerinden hareket eden Ermeniler de Adana ile Van civarına göç etmekteydiler. Bu durum da Türk halkını rahatsız etmekteydi. Çünkü bahsettiğimiz bölgelere göç eden bu muhacirler, o bölgedeki Türk ve Müslüman ahaliyi yerlerinden ediyorlar, evlerinden atıyorlar, bunun için de eşkiyalık hareketlerine girişiyorlardı. İşte bu yüzden bu yörelerdeki Türk ahali, göçün önlenmesini isteyen mektuplar gönderiyordu. Hükümet de bunları durdurmak amacıyla bazı tedbirler alıyordu.(7) Oysa gayri Müslim vatandaşların maksatlı göç hareketi, Rum ve Ermeni gazeteleri tarafından, bu insanların Kuvây-ı Millîye mezaliminden kaçtıkları şeklinde değerlendiriliyordu.(8)

Anadolu'da Kuvay-ı Millîye hareketinin ortaya çıkmasıyla birlikte, Rum ve Ermeniler ile İtilaf devletleri şikayetlerini Kuvây-ı Millîye üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Nitekim İngiliz Akdeniz Orduları Başkomutanını ziyaret eden Rum ve Ermeni temsilcileri, Mustafa Kemal Paşa ve taraftarlarından mübalağalı bir şekilde şikâyetle bulunmuşlardır.(9) Bu şikâyet yukarıda değindiğimiz gibi Rum ve Ermeni matbuatı tarafından da desteklenmektedir. İşte kasıtlı haberlerin ortalıkta yayılması, Anadolu'daki sakin gayri Müslim vatandaşları oldukça etkilemişti.Bu yüzden yurdun dört bir yanından gazetelere, hükümete veya Dahiliye Nezaretine bu kişiler tarafından tekzip telgrafları gönderilmiştir. İfham gazetesi de, 8 Ekim 1919 tarihli

(6) Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, c.II, s.79.

(7) *Tayyib Gökbilgin, Milli Mücadele Başlarken, C.II, Ankara 1965 s.99,100*

(8) *Kazım Karabekir, İstiklâl Harbimiz İstanbul 1988, s.330.*

(9) *Bilal Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk C, I, Ankara 1973 s.226.*

nüshasında, Çivril'den gönderilen bir tekzip telgrafını yayınlamıştı. Telgrafta şöyle deniliyordu:

"Çivril-13 Eylül 335. Yunan kuvve-i işgaliyesine karşı müdafaada bulunmak üzere Aydın havalisinde teşkil eden Türk Kuvây-ı Millîyesi'nin faaliyete başladığı günden beri, Anadolu dahilinde bulunan gayri Müslimlerin İslâmlar tarafından katliâma uğradığı, taraf taraf gayri Müslimleri yağma ve garet ettiklerine ötede beride birtakım eracifin işa'e edilegelmekte olduğunu kemal-i teessüf ve teessürle haber alıyoruz.

"Senelerden beri Çivril'de ihtiyar-ı ikâmet etmiş ve öteden beri sırf Türk Müslümanlarla vatan kardeşler sıfatını bütün manasıyla musaddık olacak bir surette geçinmiş olan Çivril'de mütemekkin biz gayri Müslimler, Harb-i Umumîden akdem ve sonra gerek hükümet-i mahallîyenin ve gerekse yerli ve yabancı İslâm vatandaşlarımızın hiçbir zulmüne, hiçbir taarruzuna maruz kalmadığımız gibi, hal-i hazırda yapılan teşkilâtın dahi hiçbir zarar görmediğimizi ve bu teşkilâtın başında bulunan muhterem zevât sayesinde ırzımız, malımız, canımız mahfuz ve kemakân İslâm vatandaşlarımızla alış-verişimizde, ticaretimizde serbest bulunmuş olduğumuzdan, bâd-i teessür ve teessüfümüz olan işbu eracifin tekzipini vazife-i insaniyeden bilerek işbu tekzibnâmemizin ceride-i muhteremeleri ile nuzzar-ı umumîyeye arzını istirdam ederiz efendim. Çokulzâde Pandalâki, Tekelizâde Yovan..."(10)

Bu tekzip telgraflarının ardı arkası kesilmemekte, Anadolu'nun akli selim Hıristiyan vatandaşları, maksatlı haberlerden dolayı, üzüntülerini belirtmektedirler. Hiç kuşkusuz maksatlı şayialar Kuvây-ı Millîye'yi hedef almaktadır. Nitekim Harbiye Nezareti tarafından I. kolordu Komandanlığına gönderilen bir emirde bu noktaya dikkat çekilmekte ve şöyle denilmektedir : Hıristiyanların

(10) *İfham*, 8 Teşrin-i evvel 1335/8 Ekim 1919, Numro :67.

Anadolu'da rahatsız edildiği hususunda her tarafta şayialar dolanmaktadır. Biz bu haberlere karşı hükümet ve bir kısım matbuat olarak tekzip yayınlamaktayız. Yalnız bu konuda kolarduların da bazı propaganda da bulunması gerekmektedir.(11) Bu sırada Mustafa Kemal Paşa'nın da Ermeni Patriği Zaven Efendinin Neologos gazetesinde çıkan beyanâtına karşılık bir telgraf gönderdiği ve bunun da İleri gazetesinde yayımlandığı görülmektedir. Telgrafta şöyle deniliyor: "Ermeni Patriği Zaven Efendi ahiren (Neologos) gazetesinde neşr ettiği bir mektubunda, birçok Ermeni ailelerinin Harekât-ı Millîye-i ahireden mütevahhişen Erzinçan, Erzurum Samsun, İzmit ve Adapazarı gibi Anadolu havalisinden muhaceret etmekte olduklarını der-miyan ve bu suretle milletin sırf hukuk-ı millîyesini müdafaa emeliyle vücuda getirdiği vahdeti, bir Ermeni veya anâsır-ı gayri Müslime aleyhdarlığı ile şâibedâr etmek istiyor. Bunun için hakikati bu kerre ayrıca tavzihe mecburiyet görülmüştür.

"Evvelâ; Erzinçan ve Erzurum havalisinden hicret eden kat'iyen hiçbir Ermeni ailesi yoktur. Saniyen; İzmit, Adapazarı, Samsun havalisinde olduğu gibi bilcümle Anadolu'da asayiş ve beyne'l-milel anâsır, hüsn-i amiziş elhamdülillah her zamankinden pek ziyade bariz ve şayân-ı teşekkür bir derecededir. Hatta Haymana ve sair mahaller rüesây-ı ruhanîyesi ve Amasya, Tokat ve sair livaların ahali-i Hıristiyanîyesi tarafından harekât-ı millîyenin mürevvici buldukları telgraflarla Dahiliye Nezaretine ve ecnebi mümessillerine bildirilmiştir...." (12) Mustafa Kemal Paşa'nın

(11) *H.T.V.D. Sayı: 9, Vesika No : 217, Kolorduların takip edeceği propaganda esasları şunlardır: 1) Ordunun siyasetle ve Alman taraftarlığı ile alakası olmadığı, 2) Hıristiyanların her zaman mal, can ve namuslarının garanti altında olduğu, 3) Kuvây-ı Millîye'nin milletin sinesinden çıktığı ve İttihatçılarla hiçbir alakası olmadığı.*

(12) *İleri, 22 Teşrin-i evvel 1335/22 Ekim 1919, Numro:641, İstiklâl, 22 Teşrin-i evvel 1335/22 Ekim 1919, Numro:286, Gökbilgin, Milli Mücadele Başlarken, c.II, s.99-100.*

dediği gibi Anadolu içlerinden Dahiliye Nezaretine tekzip telgrafları yağmaktadır. Nitekim Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafının yayınlanmasından bir gün evvel Erbaa'dan Dahiliye Nezareti'ne gönderilen ve Ermenilerle Rumlar tarafından imzalanmış olan bir yazıda. Hıristiyanların hayatlarının tehlikede olduğuna dair çıkarılmış olan söylenti ve dedikodular reddeliyor ve Müslümanlarla kardeşçe bir hayat sürdükleri açıklanıyordu.(13) Daha sonra aynı mealde bir tekzip suretinin Amasya'dan İleri gazetesine gönderildiğini görüyoruz. Bu telgrafta, şu ifadelere yer veriliyor:

"Anadolu ahvalinin güya vahim ve Hıristiyanların hayati tehlikede olduğu ve ahali-i Hıristiyaniyeye, Kuvây-i Millîye'ye iltihak eylemeleri, aksi takdirde bir kaç gün zarfında terk-i diyara mecbur edilecekleri şayiâtının bazı bedhavahan matbuatça neşr ve ilân edildiğini kemal-i teessüf ve hayretle istihbar eyledik. Bu gibi garazkârane esassız mahsul-i hayal olan şayiâtın hiçbir ferde, hiçbir kimse tarafından hatta ufacık şikâyeti bile bais olacak hiçbir haksızlık vukua getirilmediği ve herkesin tam bir emniyet, hakiki bir masuniyet içinde samimiyet ve sükûtle yaşadığı böyle bir zamanda sırf asâr-ı garaz olarak tazyi' edilmesi Rum, Ermeni bilumum Hıristiyan ahaliyi cidden müteessir etmiştir. Öteden beri ahali-i İslamiye ile hayat-ı ictimaiye ve iktisadîyede hem-ahenk olarak ve vifak-ı tâm içinde birlikte yürümüş ve elyevm yürümekte bulunmuş olan biz gayri Müslimler namına tezvîr ve istinadât vadisinde efsaneler icad ve işâa edenleri protesto ederiz.(14)

(13) Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, c.II, s.98-99, Selahattin Tansel, *Mondors'tan Mudanya'ya Kadır*. 2.Baskı Ankara 1978, s.207-208.

(14) İleri, 26 Teşrin-i evvel 1335/26 Ekim 1919, Numro :645, İfham, 26 Teşrin-i evvel 1335/26 Ekim 1919, Numro:85, Bu telgrafın altındaki imzaların bazıları şunlardır; Kebabcıoğlu Değirmeciyan, Niksaryan, Hekimyan, Kilimyan, Tacirdan Çakaloğlu, İstefan, Haralambodos, Lazaridis, Nikosyan, v.s.

Niksar'daki Ermeni ve Rum cemaati ileri gelenlerinin de bu tekzip faaliyetin katıldıkları anlaşılmaktadır. Şöyle ki, İleri gazetesinin 27 Ekim 1919 tarihli nüshasında yayınlandığı üzere, bu kişiler de, huzur içerisinde yaşadıklarını, Kuvây-ı Millîye'den bir kötülük görmediklerini beyan ederek, maksatlı olarak çıkartılan haberleri reddetmektedirler.(15) Yine aynı meâlde bir tekzipin Beyşehir'den gönderildiği ve

(15) *Niksar'dan gönderilen tekzip metni; "Bazı Rum gazetelerinde Anadolu'daki Ermenilerin hicret ve sahillere firar eyledikleri ve Kuvây-ı Millîye tarafından ya muavenet, ya hicret eylemek şıklarında bırakıldıkları gibi eracif ve hainâne müfteriyat mütalaa edilmektedir. Bunların aslı ve esası olmadığı gibi, Anadolu'da bilhassa bizim bulunduğumuz yerlerde hayatından memnun olmayan ve terk-i vatan tasmin eden hiçbir Ermeni yoktur. Emniyet ve huzur-ı tâm içerisinde yaşıyoruz ve hiyanet peşinde koşan serserilerin artık millete ihaneti ve bize hiyaneti terk ederek, bizi rahat bırakmaları lâzımdır. Ceridenizde bu şuyianın, bu müfteriyâtın redd ve tekzipini rica ve arz-ı hürmet eyleyiz."*

*Niksa. Ermeni Cemaati Kilit
Semerciyan Artin*

"Anadolu'da Hıristiyan ahalisine tecavüzâtta bulunduğuna dair bazı hainâne havadisler şayi olduğunu ve hatta gazete sütunlarına sirayet eylediğini haber alıyoruz ve okuyoruz. Bunlar iftira ve bütanedir ve bu havadisi çıkaranlar bizi o iftiralara ile kâd ettikleri dereceden ziyade mu'zib kılıyorlar. Anadolu'da anâsır için tam bir hakkâniyat-ı adile mevcuttur. Hakkımızda kardeş hün-i şefkati besleyen insanların bu havadisler dolayısıyla yüzlerine bakmaktan mahcub olduğumuzun ve bu hain-i müfterilere lanet ettiğimiz gazeteler ile ilânını istirham ve takdim-i ihtiram ederiz."

Niksar Metropolitisi sekili Maduşkus. Papas Kıryoko, Diş Kabibi Aleksandros (İleri, 27 Teşrin-i evvel 1335/27 Ekim 1919. Numro:646).

gönderenlerin hissiyatlarını dile getirdikleri görülmektedir.(16)

Bu tekzipler devam ede dursun, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Amiral de Robeck, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a gönderdiği bir yazıda, konu hakkında şöyle diyordu: Barış antlaşmasının gecikmesi ve Anadolu'daki milliyetçi hareketin gelişmesi yüzünden, Türkiye'deki Hıristiyanlar güç durumda bulunmaktadır. Mustafa Kemal'in Hıristiyanlara güvenlik savlama vaadinde bulunması yeterli değildir. Çünkü beni ziyarete gelen Ermeni ve Rum Patrikleri de, bu konuda endişe içiresindedirler. Bu sebepten İngiltere'nin bu kişilere yakınlık göstermesi gerekmektedir. Yoksa hayal kırıklığına uğrayabilirler.(17) Tabii ki Amiral Robeck'in bahsettiği bu hususlarda, daha sonra Osmanlı Hükümeti sözlü veya yazılı bir surette sıkıştırılmaktaydı. Osmanlı hükümeti de bu yüzden Anadolu'ya iki heyet göndermeyi kararlaştırdı. Heyetlerin görevlerinden biri de, Müslim ve gayri Müslim bütün tebaa arasında iyi geçinmeye aykırı bir hal olup-olmadığını teftiş etmektir. Heyetler yaptıkları tahkikat sonucu, herhangi bir geçimsizlik olayına tesadüf etmemişler, hatta bazı yerlerde seçimlere katılan Ermenilerin, oylarını Türk adaylarına verdiklerini tespit etmişlerdir.(18)

1919 Ekim'inde Anadolu'da işgal sahaları dışında tam bir sükunet ve uyum vardır. İşbaşında olan hükümet, Kuvâ-yı Millîye'yi desteklediği gibi, Kuvâ-yı Millîye de bu hükümete taraftardır. Bu sebepten, arada bir gerginlik olmamaktadır. Bu durumda hiç şüphesiz Anadolu'nun Müslüman ve Hıristiyan ahalisine büyük bir rahatlık getirmektedir. İşte bu yüzden de

(16) *İleri*, 31 Teşrin-i evvel 1335/31 Ekim 1919, Numro: 650.

(17) *Şimşir*, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, c.I, s.195-199, *Ali Kemal Meram*, *Belgelerle Türk İngiliz İlişkileri Tarihi*, İstanbul 1969 s. 228.

(18) *Gökbilgin*, *Millî Mücadele Başlarken*, c.II, s.147-159.

Anadolu'daki Hıristiyanlar, haklarında çıkarılan maksatlı haberleri devamlı yalanlama mecburiyetinde kalmaktadırlar. Nitekim Albayrak gazetesi tarafından haber verildiğine göre, Trabzon'un 13 Rum köyünden çekilen 300 imzalı bir tekzip telgrafında, Rumlar Osmanlı hükümetinden adalet gördüklerini ifade etmektedirler.(19) Kuvây-ı Millîye ile ilgili haberlerden biri olarak, 17 Kasım'da Salihli'deki Rum cemaati tarafından gönderilen telgraf da ilginçtir. Salihli Rum heyetinden Papatilos, Eczacı Todori, Anastasia, Yordan, Vangel Kahya, Ekmekçi Yorgi imzaları ile İstanbul gazetelerine çekilen bu telgrafta şöyle deniliyordu.

"Kazamızda emniyet ve asayiş şimdiye kadar görülmemiş bir derecededir. Herkes iş gücüyle meşgul olmaktadır. Şu müsait durumu ihdas eden Kuvây-ı Millîye'ye minnetdâriz. Şükranımızın ve bazı menfaatpereslerin yaptıkları bedhabane neşriyatı tekzip ve red eylediğimizizin muteber gazetenizle ilânını rica eyleriz."(20)

Azınlık matbuatı Anadolu'daki Hıristiyanlara zulüm yapıldığına dair olan yaygaralarını tutturamamış olacak ki, bu sefer de Anadolu'ya Ermenilere boykot ilân edildiği haberini yayınlamak istemekteler. Matbuat-ı Umumiye Müdüriyeti de meseleyi tahkik ettirmiş ve durumu basına aksettirmiştir. Bu yüzden İleri gazetesi 18 Kasım 1919 tarihli nüshasında, Anadolu'da herhangi bir olayın olmadığını, Ermenilere boykot diye birşeyden bahsedilmeyeceğini ifade etmekte, ayrıca böyle maksatlı bir haberin yayılması sebebinin, Ermenilerin takip etmeyi düşündükleri siyaseti gerekçeleştirememelerinden kaynaklandığını da eklemektedir.(21) Nitekim İstanbul kaynaklı maksatlı haberlere, Merzifon ve Vezirköprü'den de şiddetli itiraz

(19) Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü c.II, s.212.*

(20) *İfham, 18 Teşrin-i sani 1335/18 Kasım 1919, Numro :101, Gökbilgin Milli Mücadele Başlarken, c.II, s.236.*

(21) *İleri, 18 Teşrin-i sani 1335/18 Kasım 1919, Numro :637.*

sesleri yükselmektedir. Bu bölgelerde bulunan Rum ve Ermeniler, durumlarının iyi olduğunu, Müslüman komşuları ile tam bir uyum içerisinde olduklarını, tehirden dönen ve daha önceden ikâmet etmekte olan herkesin huzur içerisinde yaşadığını ifade ederek, kasıtlı olarak yayınlanan haberleri reddetmektedirler.(22)

Basında bu tekzip telgraflarının çıkması, İtilaf devletlerinin ve bazı azınlık ileri gelenlerinin işine gelmemiş olacak ki, mesele başka bir tarafa sevk edilmiştir. O da Anadolu'dan gönderilen bu tekziplerin, Osmanlı memurlarınca baskı yapılarak, azınlık mensuplarının elinden alındığı şeklindedir. İngiltere Fevkalâde Komiserliği bu konuda Dahiliye Nezareti'ne bir de takrir vermiştir. Mesele de Dahiliye Nezareti tarafından Erzurum vilayetine bildirilmiş, durumu tedkik etmesi, Trabzon'daki Üçüncü Fırka Kumandanlığından istenmiştir. Verilen cevapta ise, kesinlikle vesika alınması hususunda Hıristiyanlara baskı yapılmadığı, hiçbir Osmanlı memurunun da buna kalkışmadığı ifade edilmekte ve durum Kazım Karabekir Paşa tarafından Harbiye Nezaretine bildirilmiştir.(23)

Heyet-i Temsiliye'nin de Hıristiyanların durumu hakkında bir faaliyet içerisinde girdiği görülmektedir. Nitekim Heyet-i Temsiliye, Adana Valisi Celâl Bey'den aldığı bir yazıyı hemen 3. ve 13. Kolordu Kumandanlarına duyurmak gereğini duymaktadır. Bu yazıda Maraş ve civarındaki millî hareket Adana havalisine de yaygınlaştırılırsa, bu bölgedeki Ermenilere dokunulmaması istenmektedir.(24) Heyet-i Temsiliye daha sonra verdiği talimâtta Adana valiliğini haberdar etmiş, Ermeniler tarafından sebebiyet verilmedikçe, herhangi bir olayın çıkarılmayacağı ifade edilmiştir.(25) Bu sırada Ermeni Patriği Zaven Efendi, Ermeni gazeteleri

(22) *İleri, 21 Teşrin-i sani 1335/21 Kasım 1919, Numro :640.*

(23) *H.T.V.D. Sayı : 11, Vesika No: 287.*

(24) *H.T.V.D. Sayı : 16, Vesika No: 421.*

(25) *H.T.V.D. Sayı : 16, Vesika No: 423.*

vasıtasıyla neşredilen bir mektubunda, Harput Piskoposunun, Ermenileri hükümet aleyhinde kışkırtmak amacıyla bölgeye gönderildiğine dair Hakimiyet-i Millîye gazetesinde bir haber yayınlanmasından dolayı, Mustafa Kemal Paşa'dan mektubun aynen neşredilmesini ve cevap verilmesini istemektedir.(26) Ermeni Patrikhanesi bir müddet sonra da hükümete sunduğu bir takrirle Kuvây-ı Millîye'den acı bir şekilde yakınmaktadır.(27) Aynı konuda Ermeni Patrik vekili de şu beyanâtı vermektedir. "Türk Kuvây-ı Millîyesi'nin işgali altındaki havaliden mâlûmat alamıyoruz. Urfa ve Haçin'den aldığımız son mâlûmat 10 Kânun-ı sani tarihidir".(28) Ermeni Patrik vekili herhalde Urfa ve Haçin'de Türk'e isyan halinde bulunan ırkdaşlarının durumunu merak etmektedir. Ermenilerin böyle garazkârane şikâyetlerde bulunmalarına karşın, Kuvây-ı Millîye'nin önderi Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un işgalini müteakip 20. Kolordu Kumandanlığına gönderdiği bir yazıda; "Bu günler zarfında vatanımızda yaşayan Hıristiyan ahali hakkında göstereceğiniz muamele-i insaniyetkâränenin kıymeti pek büyük olduğu gibi, hiçbir hükümet-i ecnebiyenin fiilî veya zahiri himayesini görmeyen Hıristiyan ahalinin kemal-i huzur ve sükunetle imrar-ı hayat eylemeleri ırkımızın fitraten müteballî olduğu kabiliyet-i medineyeye en kat'i bir bürhan teşkil eyleyecektir." demektedir. Mustafa Kemal Paşa paşanın devamında ayrıca, asayiş bozan kişilerin din ve milliyetlerine bakılmayarak, cezalandırılmasını da istemektedir. (29)

Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması ve ülkenin kaderini eline almasıyla birlikte, Anadolu'daki Ermeni ve Rumlardan bir kısmı, hemen meclise olan bağlılıklarını ve hislerini dile getirmeye başlamışlardı. Bu amaçla Maraş Ermenileri 5 Mayıs 1920 tarihinde Hakimiyet-i

(26) *İleri*, 10 Şubat 1336/1920, Numro:752.

(27) *Tasvir-i Efkâr*, 11 Şubat 1336/1920, Numro :2984

(28) *Tasvir-i Efkâr*, 20 Mart 1336/1920, Numro: 3017.

(29) *H.T.V.D. Sayı : 79, Vesika No: 1745.*

Millîye gazetesinde yayınlanan şu telgrafı Meclise göndermişlerdir:

"Ankara'da Osmanlı Meclis-i Alîsi Riyaset-i Aliyesine,

"Şu hengâmede millet-i necibe-i Osmaniye'yi temsil eyleyen meclis-i âlînin yevm-i küşadı münasebetiyle zat-ı devletlerini tebrik ve tehniyet şitaban eyleriz. İşbu vesile ile hadise-i zaile-i müteakib sırf milletin ref'eti sayesinde yaşamasına başlayan biz Maraş Ermenileri, evvelâ padişahımız efendimiz hazretlerine tül -ı ömrler temenni, saniyen vatana canını feda eden ve Kuvâ-ı Millîye'nin riyasetinde bulunan size ubudiyetimizi, salisen asırlardan beri zîşeref Osmanlı bayrağı altında birlikte yaşamakta olduğumuz necib Türk vatandaşlarımıza an-samimü'l-kalb teşekkür etmemizi beyan eylediğimiz gibi, işbu ana değin olduğu misüllü bundan böyle dahi, can, mal ve namusumuzun vikaye ve muhafazası yolunda merhamet ve şefkatinizi istirham eyler ve Meclis-i âlînin heyet-i umumîyesine Cenab-ı hak'dan muvaffakiyet temenni eyleriz. Maraş Ermenileri namına Necib Talanyan..."(30) Bu mektuptan bir müddet sonra Kastamonu, İzmit, Bursa ve sair yerlerden Ermeni Patrikhanesine gönderilen mektuplarda, Ermenilerin hiçbir zorlukla karşılaşmadan iş ve güçleri ile meşgul oldukları ve Kuvây-ı Millîye'den kendilerine teminât verildiği haber verilmektedir.(31) Nitekim Ermeni Patrikhanesi de kendi cemaatlerinden gelen bunca tekzipten sonra, artık uyduracak malzemesi kalmadığını anlayarak, gerçeği itiraf etmek durumunda kalmıştır. Bu amaçla Ermeni Patriği Zaven Efendi şöyle diyordu :

".....Ermenilerin vilâyâtteki ahvali fena değildir. Bazı münferid vak'alar istisna edilirse, Ermeniler nisbî bir sükûn ve istirahat içinde yaşamaktadırlar. Türk müselahamesinin

(30) *Hakimiyet-i Millîye*, 5 Mayıs 1336/1920, Numro :27.

(31) *İkdam*, 12 Mayıs 1336/1920, Numro : 8349, İleri, 12 Mayıs 1336/1920, Numro : 837.

ekalliyetler hakkındaki ahkâmı pek ziyade himayekârdır ve haiz-i teminâttır. Esasen bu mevadın tatbiki bir Cemiyet-i Akvam mümessili tarafından daima kontrol edilecektir. Binaenaleyh ekalliyetler için hiçbir tehlike melhuz değildir".(32) Dikkat edilirse Ermeni Patriği artık Kuvây-ı Millîye'ye güven duymakta ve ona inanmaktadır. İnanmaması için de zaten hiçbir sebep yoktur, çünkü Kuvây-ı Millîye Türk, Ermeni, Rum ayırımı hiçbir zaman yapmamış, yapmadığını da ilân etmiştir. Bu amaçla Erzurum'da yayınlanan Albayrak gazetesi çok ilginç bir haber vermektedir. Bu habere göre Kuvây-ı Millîye efradından Erzurumlu Mehmed oğlu Nazım ile Mehmed oğlu Nuri, görev sırasında Ermeni evlerinde yağmagirlik yapmaya kalkıştıklarından, haklarında şikâyette bulunmuş ve bu kişiler idam edilmişlerdir.(33) İleri gazetesinin Journal d'Orient'den aldığı bir haberde ise, Trabzon Ermeni Metropolidi, Ermeni Patrikhanesine gönderdiği bir raporda, bütün unsurlar arasında iyi ilişkiler kurmak amacıyla faaliyet gösteren Trabzon vali vekili saygıyla anılmaktadır. İleri'nin devamla verdiği haberde, Trabzon'da Hıristiyanlara karşı hiçbir harekette bulunulmadığı, fakat son günlerde Türk ordusunun Ermeni harekâtı dolayısıyla, basın tarafından Ermeniler hakkında aleyhte bir kampanya başlatıldığı bildirilmektedir.(34) İkdâm gazetesinin Times'dan aldığı bir haberde de, birçok Rum muhacirlerinin Kuvây-ı Millîye tarafından Eğridir gölünde bir adaya sevk edildiği ve bunlara yardım edilmesi için de, Amerikan Kızılhaçı'na malûmât verildiği ifade edilmektedir.(35)

(32) *İleri*, 6 Temmuz 1336/1920, Numro: 889, Ermeni Patriğinin bahsettiği nisbî sükun ve münferit olaylar, sadece Ermeniler için değil, Türkler için de geçerlidir.

(33) *Albayrak*, 12 Temmuz 1336/1920, Sayı: 100.

(34) *İleri*, 16 Teşrin-i evvel 1336/16 Ekim 1920, Numro:986.

(35) *İkdâm*, 23 Teşrin-i evvel 1336/23 Ekim 1920, Numro:8488.

Önceki kısımlarda da ifade ettiğimiz üzere, bir kısım İtilaf devletleri ve patrikhanelerle, bazı azınlık gazeteleri, Anadolu'daki Hıristiyanların durumu hakkında bilhassa Kuvây-ı Millîye'nin üzerine gitmişlerdir. Tabii ki bunda en önemli sebep, Kuvây-ı Millîye'nin üzerine giderek, onu Batı kamuoyunun ve sade Türk vatandaşlarının gözünden düşürmektir. Fakat bunu başaramamışlardır. En azından Anadolu'daki Hıristiyanlara kabul ettiremedikleri gibi, sonunda gerçeği kendileri de kabullenmek zorunda kalmışlardır. Yoksa Anadolu'da bir Hıristiyan halk, Kuvây-ı Millîye çatışması yoktur. Nitekim Kazım Karabekir Paşa galip bir kumandan olarak girdiği Kars'ta Ermenilere: ".....Türk hükümetinin Ermeni ahalisine nimet ve adalet göstereceğinden tamamen emin olarak evlerinizde iş ve gücünüzde daima müsterih olunuz." diyordu.(36)

(36) *H.T.V.D. Sayı:49, Vesika No : 1145.*